

SAMARQAND VILOYATIDA YILQICHILIKNING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.

D.Xolmirzaev-*professor*, **S.Boshmonov**-*assistent*,
O. Boymatov –*assistent*, **N.Ziyodullaev**-*talaba*

Yilqichilik chorvachilikning eng qadimiy va asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanib, asrlar mobaynida kishilik jamiyatining iqtisodiy va ijtimoiy hayotida muhim o‘rin tutgan. Aholi uchun oziq-ovqat va daromad olishning muhim manbai hisoblangan.

Yilqichilik aholini sifatli oziq-ovqat, jumladan sut va go‘sh t mahsulotlari bilan barqaror ta‘minlashda, ishchi kuchiga bo‘lgan talabini, milliy va klassik ot sporti o‘yinlariga bo‘lgan qiziqishini qondirishda muhim o‘rin tutadi.

Keyingi yillarda yer yuzida aholi sonining keskin ko‘payishi oziq-ovqat mahsulotlariga bo‘lgan talabning ortishiga sabab bo‘lmoqda. Shu sababli, otlar bosh sonini ko‘paytirish va mahsuldorligini oshirish yilqichilik sohasini rivojlantirishda muhim ahamiyatga.

E‘tibor beradigan bo‘lsak keyingi yillarda mamlakatimizda sohani yilqichilikni rivojlantirish va ot sportini ommalashtirish borasida bir qancha izchil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Xususan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoevning 2019 yil 18-fevraldagi PQ-4194-sonli “O‘zbekiston Respublikasida yilqichilik va ot sportini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi, 2021 yil 11-martdagi PQ-5024-sonli “Yilqichilik va ot sportini yanada rivojlantirish hamda zamonaviy beshkurash va polo sport turini ommalashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora tadbirlar to‘g‘risida” gi, 2021 yil 5-avgustdagi PQ-5211-sonli “O‘zbekistonda yilqichilik, ot sporti, zamonaviy beshkurash va poloni 2025-yilgacha rivojlantirish davlat dasturi to‘g‘risida” gi qarorlari sohani rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Mamlakatimizda yilqichilik sohani rivojlantirish, aholining yilqichilik mahsulotlariga bo‘lgan talabini qondirish, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar miqdorini ko‘paytirish va sifatini yaxshilash, bevosita mahalliy qorabayir zotli otlar bosh sonini ko‘paytirish, yilqi uyurlari mahsuldorligini oshirish, sifati va tarkibini yaxshilashga bog‘liq.

Qorabayir ot zoti mamlakatimizda rejali ravishda urchitiladigan mahalliy zot hisoblanib, o‘zining bir qator biologik xususiyatlari, xususan mamlakatimizning keskin kontinental iqlim sharoitiga yaxshi moslashuvchanligi, ozuqa tanlamasligi, chidamliligi, chopqirligi, kuchliligi, milliy va klassik ot sporti o‘yinlariga yaxshi moslashganligi bilan boshqa zotlardan ajralib turadi.

Ma‘lumki qorabayir ot zoti salt minilib yengil yuk tortuvchi, salt miniluvchi va qalin tiplarga miniladi. Turli tipga mansub qorabayir zotli otlar tana tuzilishi, ish qobilyati va mahsuldorligi jihatidan bir biridan tubdan farq qiladi.

Salt minilib yengil yuk tortuvchi tipga mansub otlar qorabayir zotli otlarning 70 % ini tashkil etib, chopqir va kuchli ekanligi bilan ajralib turadi. Shu sababi bu tipga mansub otlardan salt minishda va yengil yuklarni tashishda foydalaniladi.

Salt miniluvchi tipga mansub otlardan tanasining nozikligi, chayirligi, tezligining yuqoriligi sababi asosan salt minishda, turli poygalarda, polo o'yinida keng foydalaniladi.

Qalin tipga mansub otlar gavdasining nisbatan yirikligi, kuchliligi, tashqi tana tuzilishi og'ir yuk tortuvchi otlarga xos bo'lganligi sababli og'ir ishlarda ishlatiladi.

O'tkazilayotgan ilmiy izlanishlarimiz natijalariga ko'ra, respublikamizdagi turli mulkchilik shaklidagi yilqichilik xo'jaliklarida urchitilayotgan qorabayir zotli otlar orasida salt minilib yengil yuk tortuvchi tipdan tashqari salt miniluvchi va qalin tipdagi otlarni uchratish mumkin.

Mamlakatimizda urchitilayotgan jami otlarning qariyb % ini qorabayir zotli otlar tashkil qiladi.

"Turli tipdagi qorabayir zotli otlarning mahsuldorlik va ayrim biologik xususiyatlari" (S.Boshmonov) mavzusi bo'yicha o'tkazilayotgan ilmiy tadqiqot ishlari natijalariga ko'ra tadqiqotlarning tajriba qismi o'tkazilayotgan xo'jaliklarda urchitilayotgan otlarning asosiy qismini qorabayir zotli otlar tashkil qiladi. Xususan O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmati Chegara qo'shinlari tasarrufidagi Jizzax viloyati Sh.Rashidov tumanidagi 9784-sonli harbiy qism yilqichilik majmuasidagi otlarning 100 % ini, O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiya xizmati tasarrufidagi Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumanidagi "Qorabayir" otchilik majmuasida otlar bosh soninin 90 % ini, Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumanidagi "Hisor" yilqichilik xo'jaligida urchitilayotgan 99% ini aynan qorabayir zotli otlar tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligining ma'lumolariga ko'ra 2024 yilning 1 yanvar holatiga ko'ra respublikamizda boqilayotgan otlarning umumiy bosh soni 269002 boshni tashkil etgan. Ushbu ko'rsatkich 2024 yilda 2011 yilga nisbatan 69,7% ga oshganligini ko'rishimiz mumkin.

1-jadval ma'lumotlariga e'tibor beradigan bo'lsak Hududlar kesimi bo'yicha oladigan bo'lsak otlar bosh soni Toshkent viloyatida-56,3 ming, Qashqadaryo viloyatida-35,8 ming, Jizzax viloyatida-29 ming, Samarqand viloyatida-28,7 ming, Qoraqalpog'iston Respublikasida - 27,6 ming, Navoiy viloyatida -21,5 ming, Sirdaryo viloyatida -16,2 ming, Surxondaryo viloyatida -16,2 ming, Farg'ona viloyatida -10,3 ming, Buxoro viloyatida -7,2 ming, Andijon viloyatida - 7,2 ming, Namangan viloyatida -7 ming, Xorazm viloyatida - 5,8 ming boshni tashkil etgan.

Mamlakatimizda urchitilayotgan otlarning qariyb 10,7 % Samarqand viloyati hissasiga to'g'ri keladi 2-jadval ma'lumotlariga ko'ra 2014 yilda Samarqand viloyatida boqilayotgan otlarning umumiy bosh soni 22 674 boshni tashkil qilgan . Bugungi kunda Samarqand viloyatida urchitilayotgan otlarning asosiy qismi turli mulkchilik shaklidagi xo'jaliklar va aholi xonadonlarida boqilmoqda. Jami otlarning asosiy qismi, ya'ni 92% i aholining shaxsiy xo'jaliklarida, 6,5% i fermer xo'jaliklarida, 1,5% i qo'shimcha ravishda

chorvachilik bilan shug'ullanuvchi tashkilotlar hisasiga to'g'ri kelgan. Ushbu qo'rsatkich 2023 yilda 27840 boshni tashkil etib, mos ravishda otlar bosh sonining ulushi mos ravishda 92;6,5;1,5 %i ni tashkil qilgan.

1-jadval.

O'zbekistondagi otlar bosh soni haqida ma'lumot.

Hududlar	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
O'zbekiston Respublikasi	187445	195192	202212	208826	213407	216884	221410	230593	242470	247071	253625	260393	269002
Qoraqalpog'iston Respublikasi	18529	18959	19559	20122	20274	20603	20473	22052	23809	24476	25918	26714	27610
Andijon viloyati	6188	6459	6497	6484	6486	6422	6442	6438	6566	6694	6782	7099	7218
Buxoro viloyati	4151	4347	4396	4421	4502	4523	4546	4867	5280	5653	6045	6796	7234
Jizzax viloyati	19162	19935	20749	21480	21740	22041	22331	24412	26602	27305	27898	27976	28996
Qashqadaryo viloyati	23116	24077	25187	26594	27275	27969	29288	30051	32019	32569	33274	33983	35478
Navoiy viloyati	14682	14994	15037	15283	15390	15600	15452	16612	17479	18778	19843	21199	21537
Namangan viloyati	6324	6373	6429	6467	6521	6595	6655	6672	6468	6548	6572	6692	7003
Samarqand viloyati	19726	20972	22113	22674	23131	23301	23531	23869	25946	26553	27273	27840	28737
Surxondaryo viloyati	14861	15025	14923	14754	14841	14829	14936	14632	14166	14363	14753	15452	16180
Sirdaryo viloyati	9215	10287	10892	11706	12634	13633	15089	15399	15086	14433	14484	15206	16222
Toshkent viloyati	40244	41989	43784	45690	46858	47488	48598	51318	54194	54805	55330	55612	56291
Farg'ona viloyati	6299	6824	7401	7891	8464	8553	8741	8842	9041	9063	9549	9801	10255

Xorazm viloyati	49 48	495 1	52 45	5260	529 1	532 7	532 8	542 9	555 9	5604	5676	572 8	5812
Toshkent shahri	0	0	0	0	0	0	0	0	255	227	228	295	429

2-jadval.

Samarqand viloyatidagi turli mulkchilik shaklidagi xo‘jaliklarda boqilayotgan otlar bosh soni haqida ma’lumot.

Xo‘jalik turi	Yillar										
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Barcha toifadagi xo‘jaliklarda	22 674	23 131	23 301	23 531	23 869	25 946	26 553	27 273	27 840	28737	
Fermer xo‘jaliklarida	1 464	1 491	1 495	1 541	2 260	3 079	3 257	3 804	4 428	4498	
Dehqon (shaxsiy yordamchi) xo‘jaliklarda	20 865	21 282	21 321	21 455	21 242	22 583	23 018	23 101	23 208	23954	
Qishloq xo‘jaligi faoliyatini amalga oshiruvchi boshqa tashkilotlarda	345	358	485	535	367	284	278	368	204	285	

Bugungi kunda Samarqand viloyatida yilqichilikni rivojlantirish uchun qulay imkoniyat mavjud. Turli mulkchilik shaklidagi ixtisoslashgan xo‘jaliklardagi mavjud shart-saroit, oziqa bazasi, tabiiy yaylovlar mavjud otlar bosh sonini bir necha ko‘paytirish, ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar miqdorini oshirish imkonini beradi.

Buning uchun yaylovlarga ega tog‘ va tog‘ oldi hududlarida dalat sherikchiligi asosida qorabayir ot zotini ko‘paytirish bilan shug‘ullanadigan yangi yilqichilik xo‘jaliklarini tashkil etish, ixtisoslashgan xo‘jaliklarda otlar bosh sonini ko‘paytirish, sohaga yangi innovatsion texnologiyalarni joriy etish, yilqichilikni rivojlantirish uchun ichki va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, yilqichilik sohasida faoliyat yuritayotgan ishchi xodimlarni moddiy va ma’naviy jihatdan qo‘llab quvvatlash ishlab hiqarilayotgan mahsulotlar miqdorini ko‘paytirish imkonini beradi. Bu esa oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. «O‘zbekiston Respublikasida yilqichilik va ot sportini rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 15-iyundagi PQ-3057-sonli qarori.
2. «2017-2021-yillarda yilqichilik va ot sportini kompleks rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 19-iyuldagi 517-sonli qarori.
3. «O‘zbekiston Respublikasida yilqichilik va ot sportini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 18-fevraldagi PQ-4194-sonli qarori.
4. В.В.Калашиников. *Прошлое, настоящее и будущее коневодства России. «Устойчивое развитие табунного коневодства» Материалы научно практической конференции. Якутск. 2008. с 20-31.*
5. Xolmirzayev D. “Yilqichilik va tuyachilik”. Darslik. Samarqand. Fan, 2021 yil.
6. Xolmirzayev D. “Yilqichilik fanidan amliy mashq‘ulotlar”. O‘quv qo‘llanma. Samarqand. Fan, 2021 yil.
7. SS, R. D. B. (2024). STATE OF SHEEP BREEDING AND DEVELOPMENT PROSPECTS. *Multidisciplinary and Multidimensional Journal*, 3(4), 23-28.
8. SS, R. D. B. (2024). STATE OF SHEEP BREEDING AND DEVELOPMENT PROSPECTS. *Multidisciplinary and Multidimensional Journal*, 3(4), 23-28.
9. www.fao.org
10. www.stat.uz